

**УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЈА И АРХЕОЛОГИЈА**

ISSN: 1857-7342

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2011**

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЈА И АРХЕОЛОГИЈА**

Издавачки совет

д-р Саша Митрев
д-р Кирил Цацков
д-р Кирил Барбареев
д-р Зоранчо Малиниов
д-р Звонимир Николовски
д-р Трајче Нацев
м-р Александар Донски
м-р Оливер Цацков
м-р Верица Јосимовска

Редакциски одбор

д-р Кирил Цацков
д-р Зоранчо Малиниов
д-р Звонимир Николовски
д-р Трајче Нацев
м-р Александар Донски
м-р Оливер Цацков

Главен и одговорен уредник

д-р Кирил Цацков

Единица на Универзитетот
Институт за историја и археологија

Јазично уредување

Даница Гавриловска-Атанасовска
(македонски јазик)

Техничко уредување

Славе Димитров
Благој Михов

Печати

Печатница „Европа 92“ - Кочани
Тираж - 300 примероци

Редакција и администрација

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип
Институт за историја и археологија
ул. „Крсте Мисирков“ бб
п. фах 201, 2000 Штип
Р. Македонија

СОДРЖИНА

м-р Александар Донски ВОБЕД	7
д-р Тодор Чепреганов, д-р Ѓорѓи Чакарјаневски МАКЕДОНИЗМОТ ВО ВРЕМЕТО НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ	9
д-р Кирил Цацков НЕОДМИНЛИВАТА ПЕДАГОШКА ДЕЈНОСТ НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ ВО ШТИП И ВО ПРИЛЕП.....	17
д-р Ѓорѓи Малковски ПРОПАГАНДИТЕ НА БАЛКАНСКИТЕ ДРЖАВИ ВО ВРЕМЕТО НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ.....	25
д-р Силвана Сидоровска-Чуповска ПРОСВЕТАТА ВО ШТИП ВО ВРЕМЕТО НА ПРЕРОДБАТА	31
д-р Александар Илиевски ПЕДАГОШКО-АНДРАГОШКАТА ДЕЈНОСТ НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ.....	41
д-р Михајло Георгиевски ПРОСВЕТИТЕЛСКИТЕ ПОГЛЕДИ НА КРАТОВСКИОТ УЧИТЕЛ ДИМИТАР ПОП ЈОСИФОВИЧ, СОВРЕМЕНИК НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ, ИЗНЕСЕНИ ВО НЕГОВИТЕ РАКОПИСИ ОД 1858 И 1869 ГОДИНА.....	51
м-р Дора Јурукова ЗНАЧЕЊЕТО НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ ЗА УЧИТЕЛСКАТА ДЕЈНОСТ ВО МАКЕДОНИЈА	57
д-р Наташа Котлар-Трајкова МАКЕДОНСКОТО ПРАШАЊЕ И ПЕТКО РАЧОВ СЛАВЕЈКОВ	61
д-р Билјана Ристовска-Јосифовска ИСТОРИСКИТЕ ПРЕСЕЛБИ ОД МАКЕДОНИЈА ВО ОБЛАСТА ТУЗЛУК ВО БУГАРИЈА (втората половина на XIX и почетокот на XX век).....	67

проф. Трајче Мицески, спец. Роберт Конески, дипл.теолог ЕДУКАТИВНО-МЕНАџЕРСКО-ЛИДЕРСКИТЕ ОДЛИКИ НА ДИРЕКТОРОТ НА НАРОДНОТО УЧИЛИШТЕ ВО ПРИЛЕП (1874-1877) - ЈОСИФ КОВАЧЕВ.....	73
д-р Зоранчо Малинов ФОЛКЛОРНИ И ЕТНОГРАФСКИ МАТЕРИЈАЛИ ПУБЛИКУВАНИ ОД ШТИПЈАНИ КОН КРАЈОТ НА XIX ВЕК	85
д-р Снежана Јованова-Митковска НЕКОИ СОГЛЕДУВАЊА ЗА „ЗВУЧНАТА МЕТОДА“ НА КОВАЧЕВ	97
д-р Александар Трајановски НАРОДНООПШТИНСКИ И ПЕДАГОШКО-БОГОСЛОВСКИ УЧИЛИШТА ВО МАКЕДОНИЈА КОН СРЕДИНАТА НА XIX ВЕК (ПО ПРИМЕРОТ НА УЧИТЕЛСТВУВАЊЕТО НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ, Д. МИЛАДИНОВ, СЛ. ДИНГОВА, К. ШАПКАРЕВ И ДРУГИ)	109
д-р Валентина Миронска-Христовска УЛОГАТА НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ ВО МАКЕДОНСКАТА ПРОСВЕТНА ТРАДИЦИЈА	123
м-р Елена Јосимовска УЧИЛИШТАТА ВО ШТИП ПРЕД И ПО ЈОСИФ КОВАЧЕВ	133
м-р Ванѓа Димитријева ЈОСИФ КОВАЧЕВ И ЗНАЧЕЊЕТО НА НЕГОВАТА ЛИЧНОСТ ВО КУЛТУРНОТО ПОЛЕ НА МАКЕДОНИЈА.....	137
м-р Ирена Китанова ЕТИЧКО-ЕСТЕТСКИТЕ СЕГМЕНТИ ВО БУКВАРОТ НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ.....	141
Донче Ефремов, Емилија Корунска ЈОСИФ КОВАЧЕВ И НЕГОВОТО ВРЕМЕ.....	145
м-р Оливер Цацков ЈОСИФ КОВАЧЕВ - УЧЕНИК И УЧИТЕЛ.....	151

м-р Ленче Насев ПОГЛЕД КОН ЖИВОТОТ И ДЕЛНОСТА НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ – ИСТАКНАТ МАКЕДОНСКИ ПЕДАГОГ И РЕФОРМАТОР ОД ШТИП	155
Иван Котев, Милена Цацкова ПЕРИОДБЕНСКОТО ДВИЖЕЊЕ ВО СТРУМИЦА И СТРУМИЧКО И УЛОГАТА И ЗНАЧЕЊЕТО НА АРСЕНИ КОСТЕНЦЕВ	163
м-р Верица Јосимовска ДЕЛАТА НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ И ВРЕМЕТО ВО КОЕ ГИ СОЗДАВАШЕ	175
м-р Кире Филов РАЗВОЈОТ НА ПРОСВЕТНАТА ДЕЈНОСТ ВО ШТИП ПРЕД, ЗА ВРЕМЕ И ПО ЈОСИФ КОВАЧЕВ	179
Лидија Камчева ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ И НЕГОВОТО УЧИТЕЛСТВУВАЊЕ ВО ШТИП	185
м-р Марија Коцева ОБРАЗОВАНИЕТО ЗА УЧИТЕЛИ ПО ВТОРАТА СВЕТСКА ВОЈНА	191

УДК: 37.011.3-051(497.742)

Иван Котев, Струмица
Милена Цацкова
Педагошки факултет,
Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип

ПРЕРОДБЕНСКОТО ДВИЖЕЊЕ ВО СТРУМИЦА И СТРУМИЧКО И УЛОГАТА И ЗНАЧЕЊЕТО НА АРСЕНИ КОСТЕНЦЕВ

Покрај Јосиф Ковачев, човекот кој направи многу за унапредувањето и реформирањето на образованието и образовниот систем не само во Македонија, туку и во Бугарија¹, стои, и тоа сосема заслужено, и името на првиот учител во Струмичко, Арсени Костенцев. Условите во кои растеле, работеле и се развивале овие учители и борци за народна просвета биле тешки. Тоа е време на големи, би рекле, драматични општествено-економски и политички промени; тоа е време кога на овие балкански простори започнуваат преродбенски и национално-ослободителни движења чија крајна цел е создавање на независни национални држави.

За преродбата во Македонија, која стенка под стегите на Отоманската Империја, може да се каже дека по многу нешта е специфична. Се одвива во време на распаѓањето на доцниот феудализам во Турција и продирањето на новиот начин на капиталистичкото производство. Како резултат на овие општествено-политички и социјално-економски процеси и во Македонија почнале да се развиваат занаетчиството и трговијата.

Масовните миграции полека, но сигурно, ја менуваат етничката слика на градовите во Македонија. До крајот на XVIII век во селата живеело мнозинското македонско население, додека во градовите живееле Турците. Поголем број градови, меѓу кои и Струмица, имале речиси чист турски карактер со незначителен процент на Македонци и Грци.² Со тек на времето полека, но сигурно, се менувала етничката слика на градовите во корист на македонското население. Овие миграциони процеси влијаеле не само врз зголемувањето на бројот од градското население, туку и врз неговото зајакнување. Новодојдените доселеници ги раздвижиле економските потенцијали на граѓанството. Овие процеси се однесуваат и на Штип, и на Струмица. Со приливот од селото „... граѓанството од Струмица, зајакнато и освежено, поврзано со селанството (кое беше предводено од зародената

1) Доне Пановски, Учебникари и просветители, Скопје, 1992, с. 191.

2) Ристо Кантарциев, Македонското преродбенско училиште, Скопје, 1965, с. 10.

селска буржоазија), започна во првата половина на XIX век брзо да се оформува и да застанува на сопствените нозе³.

Интензивното навлегување на капиталистичките процеси и влијанија од Запад доведуваат до создавање на нови стоковно-парични односи што обусловува силен подем на занаетчиското производство.⁴ Солидно изработените занаетчиски производи биле конкурентни на пазарот, така што нивниот пласман не претставувал проблем. Производите од памук, свила, волна и кожа со својот квалитет се наметнале на пазарите и надвор од Турција. Зела замав и се развила внатрешната и надворешната трговија. Одделни градови имале и панаѓури, на кои доаѓало до широка размена на стока меѓу нашите производители и трговците од европските држави. Се среќавале и соработувале и трговци од македонските градови. Тоа не биле средби или саеми организирани од еснафи, туку повеќе индивидуални контакти кои прераснувале и во лични пријателства и до интензивирање на соработката. Од една таква блиска трговска врска ќе се случи и идејето на Арсени Костенцев во Струмица, чиј татко бил трговец и блиско соработувал со напредното струмичко семејство Раненикови.⁵

Доаѓањето на младиот Арсени Костенцев во Струмица се совпаѓа со економското закрепнување и културното издигање на нашето граѓанство во половината на XIX век, кога се одигруваат остри конкурентски борби меѓу нашите и грчките или грковлашките трговци и занаетчии, борба што попримаше национална обоеност и што, по ред перипетии, заврши со слабеење и преземање на позициите на грцизмот во повеќе градови во Македонија, освен во некои од нашите најјужни градови.⁶ Меѓу тие „најјужни градови“ спаѓаше и Струмица. Во втората половина од XIX век „Струмица, која дотогаш била сестрано повлијаена од грцизмот... речиси во текот на целиот XIX век претставувала негов силен центар“.⁷ Грчкиот митрополит во Струмица од своите епархиски свештеници и учителите направи силни орудија за погрчување на населението не само во Струмица, туку и во околните градови. Во тоа лежат и причините што Струмица се претворила во „тврдина на грцизмот“.⁸ А Струмичката епархија била

3) Бранко Панов, Црковно-просветните борби..., с. 87.

4) Собрание на Општина Штип, ШТИП НИЗ ВЕКОВИТЕ, книга прва, Штип, 1986, с. 330-333.

5) Арсени Костенцев, Спомени, София, 1984, с. 9-15.

6) Блаже Конески, Кон македонската преродба..., с. 7.

7) Проф. д-р Ристо Кантарциев, Отворање на народни училишта во Струмичко и Струмица во 60-тите и 70-тите години од XIX век, Просветно дело, списание за педагошки прашања, 9-10, Скопје, 1981, с. 39.

8) Бранко Панов, Црковно просветните борби ..., с. 87.

многу голема. Покрај Струмичката каза, во нејзиниот состав биле и Радовишката, Тиквешката, делови од Прилепската (12 села од Мариово), Дојранската и Гевгелиската.⁹ Затоа Јеротеј, струмичкиот митрополит, имал голема моќ. Во негови раце биле црквите и училиштата, имал право да поставува и разрешува свештеници и учители и бил бескрупулозен во своите настапи. Преку него дејствувала Цариградската патријаршија, која по создавањето на грчката национална држава наполно се слеала со грчката државна политика во настојувањата за елинизација на македонското и бугарското население, со цел да се реализира идејата за создавање Голема Елада.

Од тие причини во корен се сечел секој обид за отворање училишта на народен македонски јазик или воведување богослужба на разбирливиот мајчин збор. Тоа особено се чувствува во Струмица, каде што богатионоот граѓански слој имал грчка ориентација. А присутни биле и пропагандите од другите балкански држави. Тугите пропаганда во многу ја успорувале преродбата.

Во една таква констелација на односите се одвивале преродбенските процеси во Струмица, која е специфична уште по нешто: овде на чело на борбата за преродба не застанало крупното граѓанство - трговците, лихварите, чифлиг-сајбиите и интелегенцијата, иако од словенско потекло. Преродбата ја воделе македонските селани кои дошле † ... во градовите носејќи го својот бит на еден закоравен селски начин, откако станале граѓани позаможни и поучени... само тие можеле да бидат носители на македонската преродба, само симбиозата на градското стопанство, граѓанската култура и поглед на свет со здравата, вековна селска народна традиција и бит довеле до појавата на македонската преродба, а сето тоа било условено со открепоснувањето на селаните“.¹⁰

Основната карактеристика на преродбата во Струмичко е таа што движењето нема центар. Струмица и струмичкото граѓанство имаат негативен став спрема процесите на преродбата. Повеќе влијаеле другите градови од Македонија - Кукуш, Штип, Велес и други. Значи, движењето било без одреден центар, автохтоно и оригинално.

Друга карактеристика е таа што народните световни училишта со настава на македонски народен јазик прво биле отворени во селата, а многу подоцна во градот.

Преродбата во Струмичко се карактеризира и со тоа народните учители и свештениците кои богослужеле на црквенословенски јазик, како и водачите на движењето, требало да се борат со еден, навистина

9) А. Иширков, Стопански чџртици, „Македонски преглед“, I, Софија, 1924, 34.

10) Александар Матковски, Крепосништвото во Македонија, Скопје, 1978, с. 362.

добро извежбан, и со силни позиции, пропаганден апарат.¹¹

Еве, во едно такво бурно време и заострени до крв односи го започнал своето учителствување младиот, сè уште дете, Арсени Костенцев. Тој како да бил предодреден за улогата што требало да ја одигра. Растел и се челичел заедно со движењето на кое му служеше и во кое го внесе сето свое битие, претворајќи го од младо и мало момче, ситно на вид, но јак по дух, во жилав и бескомпромисен борец против грцизмот.

Роден е во август 1842 год. во Ново Село кај Штип, од татко Георги Костенцев и мајка Марија Х. Каранфилова - Костенцева. Завршил келијно училиште кај учителите Василко и Темелко. Прво ја научил азбуката, потоа буквар, наусница, псалтир, апостол и светче. Кај друг учител, Павле Грозданов (ученик на Неофит Рилски), научил да пишува на книга, а кај учителите Коце Шикерински и Димитар Павлов учел црковно пеење и псалтика. Биле ден од најдобрите ученици и псалти во градот. Според кажувањето на Костенцев, сите негови учители биле од Штип.¹² Големиот родољуб, Георги Костенцев ќе влијае и врз првите чекори на Арсениј во преродбенското движење. Имено, своето преродбенско „крштавање“ да се израземе фигуративно, Арсени го доживеал во Струмица, две години пред да стане учител, како дете, на шеснаесетгодишна возраст, кога татко му го довел на гости кај Костадин Ранеников за Петровден. На тој ден во Струмица се случувал голем народен собор што траел два дена и на кој доаѓале луѓе од повеќе градови и села.

Посетата за големиот празник Георги Костенцев не сакал да биде обичен гост. Тој на ум имал нешто поголемо: преку младиот Арсени, кој бил одличен црковен пеец и знаел да чита црквенословенски, сакал да ја пропагира силата на народниот збор и писмо. Затоа, пред да тргнат за Струмица, по барање на татка си, Арсени го подготвил Неофитовото евангелие и псалтиката за да пее во Струмица. На денот посетиле петнаестина куќи на виза и секаде, во секоја куќа, тој псалел или пеел, се разбира на народен јазик. Тогаш, на Петровден во 1858 година е направен првиот обид за воведување богослужба на црквенословенски јазик и на тој ден под сводовите на грчките цркви во Струмица зазвучел разбирливиот, милозвучен црквенословенски јазик, со што е зададен првиот удар на грцизмот и Патријаршијата, дотогаш неприкосновена и семоќна. Тоа бил голем настан за Струмица иако од страна на грчкиот владика биле упатени силни закани. Тој дури организирал и убиство на младиот Арсени, но во тоа не успеал.

11) Иван Котев, Училиштето во село Робово од преродбата до денес (1860-1995), Струмица, 1995, с. 30.

12) Арсени Костенцев, Спомени, Софија, 1984, с. 9.

Ставајќи го животот на коцка, затоа што Јеротеј организирал убиство на младиот Арсени, тој во еден метеж, во една мачна и тешка атмосфера исполнета со клетви и дофрлања, во една ѓурлугија, како што ќе рече Костенцев, ги прочитал апостолот, херувикото и достоинствено ест. Другиот ден истото се повторило и во црквата „Св. Костадин“. Сега во богослужбата учествувал и струмичанецот Евтим Ранеников кој го прочитал апостолот, а Арсени ги прочитал другите црковни песни. Тоа читање во двете струмички цркви е првото огнено крштавање на младиот Арсени Костенцев. Ладнокрвен и храбар, а истовремено одличен црковен пеец, тој ги пленил срцата на струмичани, но станал трн во околото на Јеротеј. Тој ќе стане најголем душман и прогонувач на Арсени сè додека не го отстрани од просветата, барем за еден подолг период.

Овие два настапи го ознаваат продорот на словенскиот јазик во црквите, а малку подоцна и народниот македонски јазик во училиштата.

И отворањето на првото училиште во Струмичко на народен македонски јазик е поврзано со името на Арсени Костенцев. Судбината ги замешала своите прсти.

Во ноември 1859 година умрел татко му, оставајќи ги незгрижени своите три сина и две ќерки. Згора на тоа, ортаците му ја прикриле стоката од дуќаните, оставајќи го семејството на Георги Костенцев буквално на улица. Затоа Арсени го напушта своето Ново Село и повторно доаѓа во Струмица кај побратимите на својот татко. Тој се надевал дека видните трговци и влијателни граѓани ќе му обезбедат работа за да го помогне опстанокот на своето семејство. И не се излагал. Овде останал кратко време затоа што браќата Раненикови успеале да му најдат учителско место во блиското село Робово. Со тоа започнува учителската одисеја на осумнаесетгодишниот Арсени Костенцев.

Кога се работи за отворањето на првото училиште на народен македонски јазик во Струмичко треба да подвлечеме дека освен Арсени Костенцев, големи заслуги има и селскиот првенец дедо Мицо Караџата. Тој бил и заштитник и пријател, и другар и советник на голобрадото учителче, како што го викал од милост. Тој бил исклучителна личност. Повеќе автори кои пишувале за робовското училиште, за дедо Мицо го означуваат како „најмудар и најхрабар“¹³, „истакнат селски првенец“¹⁴,

13) Александар Трајановски, Преродбеникот Арсениј Костенцев, Современост, 5-6, 1994, с. 142.

14) Манол Пандевски, Преродбенското движење во Струмичко до 70-тите години на XIX век, Зборник на трудови, Струмица, 1989, с. 194.

„родољубивиот селски првенец“¹⁵, „енергичниот, интелигентен и богат“¹⁶, „селски првенец чорбаџи Мицо Караџата“¹⁷ итн. Работата на Арсени Костенцев во робовското училиште била тесно поврзана со активностите и несебичното залагање на овој исклучителен човек. Тоа е указ дека првите училишта на народен македонски јазик опстојале и работеле затоа што се потпирале на народот и на неговите врвови; тоа е показ дека времето на преродбата барало такви луѓе - смели, практични и енергични и раѓало такви луѓе.

Дедо Мицо ги собрал робовчани во својата куќа, им го претставил новото даскалче и им објаснил дека тој ќе ги учи нивните деца на народен јазик што го разбираат сите. Притоа тој ги советува своите соселани да не ги слушаат струмичките гркомани, затоа што тие сакаат да не се изгуби јазикот и да не водат како мечки врзани за носевите. Иако неписмен, но со бистар и остар ум, дедо Мицо ја чувствувал исконската врска меѓу јазикот и народот. Јазикот го разбирал како орудие за одбрана на својата народност. Богат и моќен не се плашел од Јеротеј и неговите закани дека ќе биде изопштен од црквата. Таквата храброст и сигурност тој ја пренесувал и на робовчаните, но и на младиот Арсени Костенцев кој тргнал по трнливиот пат на учителскиот живот.

Училиштето прво почнало да работи во куќата на Мицо Караџата. Во почетокот дури и донирал учебници што биле набавени од печатницата на Костадин Држилович од Солун. Уште во првите денови одзивот за посета на училиштето бил голем. Според искажувањата на Арсени Костенцев, се собрале 45 деца од селото, а од околните села Дабиља, Сачево, Муртино, Моноспитово и Банско дошле 4-5 деца на повидни и побогати селани. Во училиштето настава посетувале и 5 деца од Струмица - Ефтим, Јанаке и Томчо Раненикови и две деца на Кантарџи Панов Гугуш.

Според сознанијата со кои располагаме, во училиштето Костенцев ги вовел следните предмети: Първо познание, Св. историја, Катагизис, Землеописание, Българска кратка историја, Краснописание и пр.¹⁸ Не е исклучена можноста, учениците да учеле и од црковни книги - Псалтика, Часлов, Евангелие и др.

Арсени Костенцев, иако млад, покажал солидни организациони способности. Наставата се одвивала во една поголема соба од куќата на

15) Проф. д-р Ристо Кантарџиев, Отворање на народни училишта во Струмичко..., с. 42.

16) Д-р Манол Пандевски - Ѓорѓи Стоев - Трнката, Струмица и Струмичко низ историјата, Струмица, 1969, с. 163.

17) Бранко Панов, Црковно-просветните борби..., с. 93

18) Арсени Костенцев, Спомени, с. 16.

дедо Мицо. Сите деца, и оние од другите села, и од Струмица, живееле во селото, а дома си оделе само во саботите. По извесно време училиштето се преместило во една напуштена селска куќа што набрзина била адаптирана за оваа намена. Немало клупи. Децата седеле на обични рогозини. Условите за работа биле многу тешки. По барање на учителот, дедо Мицо во Струмица порачал 25 клупи. Наставата се одвивала целодневно. Преку зимата децата учеле од сабајле до заодот на сонцето, а летно време се правела пауза учениците да одат до дома и да јадат. Пред да си одат дома, учениците секогаш читале молитви и пееле песни.

Во своите „Спомени“ Костенцев не ни соопштува за тоа, по кои учебници работел. Но, тргнувајќи од неговите искази дека учебниците ги набавувале од книжарницата на Костадин Држилович во Солун, претпоставуваме дека станува збор за учебниците на Партенија Зографски „Кратка Свештена историја на Ветхо - и - Новозаветната црква“ печатена во Цариград во 1857 година и „Началное учење за децата“, печатена исто во Цариград во 1858 година. Овие книги тогаш биле во употреба во училиштата на народен македонски јазик Јужна Македонија. Нешто порано по овие учебници работел и Димитрија Миладинов додека бил учител во Кукуш (1857-1859).

Арсени Костенцев бил силна личност. Иако млад, скоро дете, целиот свој физички и духовен потенцијал го употребил за принципите и идеалите на преродбата. Ако напорите на преродбениците беа насочени кон будењето на народниот дух, а тоа бараше обнова на старите и градење нови цркви и манастири, отворање на училишта на народен македонски јазик, собирање и зачувување на материјалното и духовното богатство на народот и печатење книги на народен јазик, Арсени наполно се вклопува во тие напори.

Во текот на своето четиригодишно учителствување во селото Робово, тој ќе го употреби сето свое знаење и умешност и како учител, и како црковен пеец, и како активен чинител за градење на нова црква и училиште во село Робово. Активно се вклучил за исфрлањето на грчкиот јазик од црквите во Струмичко, а за воведување на црквенословенскиот, активност која му донела многу почит кај обичниот македонски човек од една, и голема омраза кај гркоманите и Грците на чело со Јеротеј, од друга страна. Народот бил жеден за разбирливиот мајчин збор. Затоа бил слушан со внимание и восхит. Во тој контекст да ја спомнеме случката што се случила во село Босилово, оддалечено околу 2 км од Робово. На инсистирање на дедо Мицо, Арсени на Св. Атанас, селскиот празник на Босилово, во босиловската црква читал на народен јазик. Во тоа време во Робово уште немало црква. Кога дознале селаните од околните села

дека во црквата во Босилово се чита на родниот јазик, почнале масовно да ја посетуваат. Оттогаш во Босилово во црквата повеќе не се читало на грчки.

Таквата антигрчка активност наишла на отпор кај претставниците на грчката црква. Струмичкиот иконом кој свештеночинувал во неколку блиски села до Робово, почнал кампања меѓу селаните да не ги праќаат децата на училиште, оти било протестанско и сл. Зад таа кампања стоел владиката, Гркот Јеротеј. Тој знаел дека училиштето е искра која секој миг може да пламне и затоа настојувал преродбенскиот процес да го задуши уште во зародиш: со клетви и клевети, со анатемии и тужби, па и со убиства, ако треба. Тие биле испробани методи. Поврзани со турските власти, борбата за словенски јазик и писмо во црквите и училиштата ја претставувале како политичка борба и бунт против султанот. Така, благородните напори и активности биле претставени како антидржавни и политички дејствија што имале за цел рушење на турската империја. Јеротеј од своите платени и неплатени дошници добивал секојдневни информации за работата на училиштето и другите активности на младиот учител. Затоа тој почнал да го клевети и да го прогонува Арсени. Неколку пати бил затворан поради клеветите и обвинувањата на Јеротеј. Доколку не биле силните врски на дедо Мицо и другите напредни струмичани, Костенцев сигурно ќе завршел во некој од казаматите во Турција и прашање е дали ќе извлечел жива глава. Имено, Јеротеј го обвинувал Арсени дека е руски шпион и барал најстроги казни.

Созрела идејата за градење на црква во Робово. Иницијатор бил пак дедо Мицо. Тој го замолил Арсени да направи список на селаните од Робово и околните села кои ќе приложат пари или материјал за изградба на црквата. Дедо Мицо бил извонредно богат човек. На Св. Спас, патронот на робовчани, ден кога селото го славело својот верски празник, почнала акцијата за изградба на црквата. Прв на списокот се запишал Мицо Карацата, дарувајќи скоро 700 кг пченица на свое и на името на неговите синови. Арсени Костенцев и дедо Мицо Карацата оделе од куќа во куќа и запишувале кој што ќе даде. Собраните материјали биле продавани и претворени во пари. Заслужува внимание фактот дека Алим бег, чифлиг-сајбија во Робово и многу влијателен меѓу беговите, активно се вклучил во изградбата на училиштето и црквата и со материјали и со давање помош за добивање дозволи за градба што не била лесна и едноставна работа. Кога материјалот за градба бил набавен, и доволата за градба на црквата обезбедена, и кога требало да се постават темелите на црквата и да се пазарат мајсторите, Арсени застанал пред селаните и рекол:

- Браќа селани, ве молам, ако ги сакате своите деца, направете

понапред училиште, оти е штета и гревота децата да ви мрзнат во оваа колиба, оти тоа не е училиште, а просто колиба, затоа што кога ветерот дува од една страна, излегува низ другата, затоа пак ве молам, понапред пазарете го училиштето, а по црквата или и двете одеднаш ги пазарете.¹⁹

Селаните го поддржале учителот. Едногласно се донело решение прво да се изгради училиштето, а потоа црквата. Била добиена специјална дозвола за градба на училиштето, царски документ, ферман, документ што и денеска се чува во фамилијата на Крсто Милков, еден од правнуците на дедо Мицо Карацата.

Арсени Костенцев не бил случаен човек. Со тек на времето созревал и како учител и како општественик. Покрај дедо Мицо, кој одржувал врски со многу видни општественици и познати луѓе, младиот учител стапил во контакт со познатиот етнолог и фолклорист Стефан Верковиќ, со браќата Шулеви од Велес и со други, за што сведочи и сочуваната кореспонденција на Ст. Верковиќ. Оваа кореспонденција сведочи дека Стефан Верковиќ живо се интересирал за изградбата на училиштето и црквата и за текот на работите бил редовно известуван. Така, во едно писмо, Ташо Мицев, член на семејството Раненикови, го известува за состојбата со градбата на црквата во Робово и бара книги за сè уште неизградената црква. Тој го моли Верковиќ колку е можно побргу да испрати црковни книги заради тоа што „основна тешкотија за ширење на јазикот е недостатокот од црковни книги, заради што топло ве молиме како знаете, час порано да се потрудите да испратите книги на робовската црква на која, бидејќи ѝ е готово целото ќересте, ќе почнеме да ја правиме...“²⁰

Во понатамошниот текст на писмото, Ташо Мицев го известува Верковиќ дека Грците се готови да набават книги и да ја изградат црквата целосно под услов во неа богослужбата да биде на грчки. Чувствуваме потреба да го цитираме и овој дел од истото писмо: „За оскудицата од книгите, бидејќи има некоја грчка сила и тоа доста јака, која ветува не само книгите бадијала да ги дарува, туку и црквата цела совршено да ја направи...“²¹

Соработката на Костенцев со Стефан Верковиќ се проширивала и во други области. Тој за еминентниот археолог, етнолог, етнограф и фолклорист собирал и фолклорни материјали и му ги испраќал на Верковиќ. Така, во споменатото писмо тој пишува: „А заради песните,

19) Арсени Костенцев, Спомени ..., с. 23

20) Документи за българското възраждение от архивата на Стефан И. Веркович 1863-1893, София, 1969, документ бр. 77, с. 107.

21) Исто.

ако сакаш 300 јас ќе ти испратам 600, да не береш касавет“.²² Од истата кореспонденција дознаваме дека струмичките преродбенски дејци собирале и етнографски материјали и ги испраќале на Верковиќ.

Собирањето и објавувањето на народни умотворби има големо значење за позитивните текови на преродбата. На наједноставен и за обичниот човек разбирлив и прифатлив начин народните умотворби го афирмираат македонскиот народ како посебен народ со своја традиција, култура, обичаи и историја. Народната ризница го сочувала и, преку фолклорот што се ое објавувал, го дава на показ и го афирмира македонскиот јазик како посебен. И, што е многу битно, фолклорот во својата целост ги истакнува духовните и творечките вредности на народот. Затоа Зборникот на Миладиновци е книга над книгите, по која следат многу други зборници и изданија на материјали од фолклорот во разни весници и списанија со што се афирмирал и фолклорот и неговите собирачи. Овој наплив на љубов кон народниот дух не го избегнал и Костенцев. Тој собирал материјали за Верковиќ, ама и објавувал.²³

Тој и во наставно-воспитниот процес често се служел со фолклорните материјали, особено со кратките жанри. Тој во предговорот на својата книга со кратки жанри 1.000 поговорки, пословици и кратки поученија²⁴ пишува: „Со нив често се служев за воспитното влијание врз учениците и возрасните, наместо да им држам долги говори и поуки. И смело тврдам дека успешно и на место кажаната поговорка или пословица или мудра изрека дава неспоредливо посигурни резултати од долгите дидактички изливи“.²⁵

Арсени Костенцев од училиштето во Робово направил минијатурен училиштен центар, но и расадник на учители. Овде останал четири години. Работел многу напорно, дење и ноќе, зиме и лете без никаков одмор. Откако „оставив за учители неколку мои ученици во околните села, се најмев за учител во село Попчево, еден саат јужно од Струмица“.²⁶ Овде на училиште доаѓале 15 деца од Дојранската каза. Очигледно Арсени станал популарен и надвор од границите на Струмичката каза. Во Попчево Арсени останал две години, од 1864 до 1866 година. Потоа, по наговор на Јеротеј, оди за учител во селото Ваташа, а потоа, по краток престој во Измир, а

22) Исто.

23) Поопширон види: Ленка Татаровска, Браќата Михаил и Арсениј Костенцеви како фолклористи, Јубилеен годишен зборник, книга 22, I, Скопје, 1996, с. 293 - 309.

24) 1000 ПОВОРОКИ, ПОСЛОВИЦИ И КРАТКИ ПОУЧЕНИ, събралъ и съставилъ АРСЕНИ КОСТЕНЦЕВ от 1860 - 1886 год., София, 1916.

25) Исто, с. 3.

26) Исто.

по препорака на Димитар поп Ѓоргиев, станал учител во Пехчево. Овде останал неполни две години, од 1867 до 1868 година.

Кога во 1869 година Јосиф Ковачев во Штип организирал педагошко - методски курс со цел да ги обучи наставниците од штипските и другите училишта кои имале желба да ја применуваат новата гласна (звучна) метода, Арсени Костенцев се запишал и го посетувал овој курс. Учител со богато педагошко искуство, Арсени бил свесен дека педагошката наука оди напред. Тој бил совесен човек и сакал да оди во чекор со времето. Затоа, по три месеци учење, по препорака на Јосиф Ковачев, заминува за учител во Неготино каде што сакал практично да ја примени новата метода.²⁷ Потоа учителствува во Битола и во други места.

Својот трнлив животен пат го завршува во Софија во 1921 година.

Арсени Костенцев остави длабоки траги во педагошката и не само педагошката историја на Македонија, особено во Струмичко и Струмица и во родниот Штип. Секогаш кога требало да се легитимира при честите апсења под обвинение дека е од Московот, тој гордо изјавувал дека е од Штип и дека неговото отечество е Штип.

Активно учествувал во градењето на цркви и училишта, помагал на бедните, иако бил беден, учел и поучувал, псалел на македонски народен јазик со што, и во училиштето и во црквата, ја будел и развивал љубовта спрема родниот мајчин збор. Собирал и објавувал фолклорни материјали, одел по селата да собира помош за училиштата и црквите демонстрирајќи пр тоа голема љубов спрема сè што е народно.

Костенцев од младо учителче порасна во учител и патриот со дух и визија за една посреќна, просветена и просперитетна Македонија.

Тој го даде својот дел. Со срце и душа.

Ние му благодариме!

27) Доне Пановски, учебничари и просветители, с. 193 - 194.